

Universiteit Utrecht
Faculteit Sociale Wetenschappen

Armoede en Welbevinden

Het verband tussen objectieve armoede, subjectieve armoede en het welbevinden van Nederlandse adolescenten en de modererende rol van ouderlijke steun.

Masterthesis Jeugdstudies

Juni, 2017

Student: Lian Wispelweij

Studentnummer: 5770467

Begeleider: Linda Ringlever

Aantal woorden: 5978

Samenvatting

Uit voorgaand onderzoek blijkt dat armoede vaak negatieve gevolgen met zich meebrengt voor het welbevinden van adolescenten. Huidig onderzoek maakt onderscheid in de objectieve *feitelijke* armoede en de subjectieve *beleving* van armoede in relatie tot het welbevinden van adolescenten. Daarnaast is er gekeken naar de interactie tussen objectieve en subjectieve armoede en de modererende rol van ouderlijke steun in dit verband. Huidig onderzoek heeft gebruik gemaakt van de cross-sectionele dataset Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) uit 2009. In totaal hebben 5634 Nederlandse adolescenten tussen de 11 en 17 jaar ($M = 14.29$ jaar, $SD = 1.26$) deelgenomen aan het onderzoek door middel van zelfrapportages. Er zijn multiple regressie analyses en ANCOVA analyses met interactievariabelen uitgevoerd. De resultaten laten zien dat subjectieve armoede een sterker verband heeft met het welbevinden van adolescenten dan objectieve armoede. Ook blijken objectieve en subjectieve armoede elkaar te beïnvloeden in verband met welbevinden. Ouderlijke steun blijkt het verband tussen objectieve, subjectieve armoede en welbevinden niet te beïnvloeden. Kortom, het is belangrijk dat toekomstig armoedebeleid zich richt op subjectieve armoede: om het welbevinden van adolescenten te verbeteren kan de focus op de beleving van armoede belangrijker zijn dan de focus op feitelijke armoede.

Kernbegrippen: objectieve armoede, subjectieve armoede, welbevinden, ouderlijke steun, adolescenten.

Abstract

Previous research has shown that poverty often has negative consequences for the well-being of adolescents. Current research distinguishes between the objective *actual* poverty and the subjective *perception* of poverty in relation to the well-being of adolescents. In addition, the interaction between objective and subjective poverty and the moderating role of parental support in this relation have been investigated. Current research has made use of the cross-sectional dataset Health Behaviour in School-aged Children (HBCS) of 2009. In total 5634 Dutch adolescents between the age of 11 and 17 ($M = 14.29$ years, $SD = 1.26$) participated in the research through self-reports. Multiple regression analysis and ANCOVA analysis with interaction variables have been executed. The results reveal that subjective poverty has a stronger association with the well-being of adolescents than objective poverty. Furthermore, objective and subjective poverty seem to affect each other in relation to well-being. Parental support does not seem to affect the relationship between objective, subjective poverty and well-being. In short, it is important that future poverty policy focuses on subjective poverty: to increase the well-being of adolescents it can be more important to focus on the perception of poverty than to focus on the actual poverty.

Keywords: objective poverty, subjective poverty, well-being, parental support, adolescents.

Inleiding

Onder adolescenten is onderzoek naar welbevinden van groot belang, omdat er tijdens de adolescentie vele psychosociale veranderingen kunnen plaatsvinden die het welbevinden kunnen beïnvloeden (van Dorsselaer et al., 2010). Welbevinden is een belangrijke voorspeller voor de psychosociale status van de adolescent. Een hoog welbevinden kan als buffer werken in stressvolle levensgebeurtenissen, waardoor de ontwikkeling van psychologische stoornissen en externaliserend of internaliserend gedrag voorkomen kan worden (Proctor, Linley, & Maltby, 2009). Nederlandse adolescenten rapporteren een zeer hoog welbevinden. In een recente internationale vergelijking tussen adolescenten uit 40 Europese en Noord-Amerikaanse landen stond Nederland de destijds afgelopen drie jaar in de top drie (Brandshaw & Richardson, 2009). Toch rapporteren niet alle Nederlandse adolescenten een hoog welbevinden. Zo is bekend dat welbevinden samenhangt met de economische welvaart in het gezin (Chaudry & Wimer, 2016). Kinderen uit arme gezinnen beoordelen hun welbevinden gemiddeld met een 7,4 terwijl adolescenten uit welvarende gezinnen hun welbevinden met een 8,0 beoordelen (van Dorsselaer et al., 2010). In Nederland loopt één op de acht kinderen risico om op te groeien in armoede (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2015). Opgroeien in armoede is geassocieerd met verschillende negatieve uitkomsten voor het welbevinden. Zo is armoede geassocieerd met stigmatisering, sociale uitsluiting (van Dorsselaer et al., 2010; Gershoff, Aber, Raver, & Lennon, 2007), slechtere gezondheid, obesitas, vroegtijdig schoolverlaten en meer kans om tienermoeder te worden (Chaudry & Wimer, 2016). Ook kan armoede de oorzaak zijn van problemen binnen het gezin die kunnen leiden tot conflicten en opvoedingsproblemen (Walburg, 2014; Yeung, Linver, & Brooks-Gunn, 2002). Aangezien armoede vaak stabiel blijft gedurende iemands levensloop, voorspelt armoede tijdens de adolescentie vaak armoede op latere leeftijd (Chaudry & Wimer, 2016). Door de negatieve gevolgen van armoede op het welbevinden is verder onderzoek naar dit verband relevant om het welbevinden van adolescenten in armoede te kunnen versterken.

Objectieve armoede en welbevinden

Bestaande onderzoeken naar armoede gebruiken verschillende synoniemen voor financiële tekortkomingen. In huidig onderzoek zullen wij refereren naar ‘objectieve armoede’. Onderzoeken onder volwassenen definiëren objectieve armoede als het leven in een huishouden met een economisch inkomen onder de armoedegrens en een tekort aan elementaire materiële behoeften zoals voedsel en onderdak (Marks, 2007; Yoshikawa, Aber, & Beardslee, 2012).

De invloed van objectieve armoede op het welbevinden van adolescenten kan verklaard worden door de *parental investment theory* (Becker & Tomes, 1986). Deze theorie stelt dat ouders aan de hand van hun economisch inkomen in staat zijn om te investeren in materialen, ervaringen en diensten voor hun kinderen. Dit betreft de financiële investeringen in voedsel, huisvesting en omgeving, educatieve materialen, vrijetijdsactiviteiten en zorgmogelijkheden (Yeung et al., 2002), maar ook ouderschapscapaciteiten zoals tijd, energie en steun die ouders kunnen geven (Gershoff et al., 2007). De veronderstellingen vanuit de *parental investment theory* worden bevestigd in onderzoek onder kinderen tussen de 3 en 10 jaar. Kinderen uit gezinnen met een lager economisch inkomen worden, ten opzichte van kinderen uit welvarende gezinnen, benadeeld in materialen, ervaringen en diensten (Chaudry & Wimer, 2016; Gershoff et al., 2007; Yeung et al., 2002). Uit onderzoek blijkt dat objectieve armoede gerelateerd is aan een verminderde cognitieve en educatieve ontwikkeling (Chaudry & Wimer, 2016; Mistry, Vandewater, Huston, & McLoyd, 2002; Yeung et al., 2002; Yoshikawa et al., 2012). Daarnaast is objectieve armoede gerelateerd aan niet-responsief ouderschap met harde discipline (Yoshiwaka et al., 2012) en minder ouderlijke steun (Chaudry & Wimer, 2016; Gershoff et al., 2007). Kortom, objectieve armoede kan verschillende gevolgen met zich mee brengen welke negatief van invloed kunnen zijn op het welbevinden van kinderen.

Zoals bovenstaande literatuurbespreking laat zien, zijn onderzoeken naar de negatieve gevolgen van objectieve armoede vooral toegepast op kinderen tussen de 3 en 10 jaar (e.g., Chaudry & Wimer, 2016; Gershoff et al., 2007) en volwassenen (e.g., Marks, 2007; Rojas, 2008). Het is relevant dat huidig onderzoek zich richt op Nederlandse adolescenten tussen de 11 en 17 jaar oud, aangezien uit onderzoek blijkt dat adolescenten andere gevolgen van objectieve armoede ervaren dan kinderen (Yoshiwaka et al., 2012) en objectieve armoede op een andere manier inschatten dan volwassenen (Moor et al., 2015a). Omdat het lastig is om adolescenten vragen te stellen over objectieve armoede middels inschattingen van inkomen, opleiding en werk van ouders, maakt huidig onderzoek gebruik van de 'Family Affluence Scale' (FAS) (Borraccino et al., 2009). De FAS is een valide meetinstrument, speciaal ontwikkeld om objectieve armoede te ondervragen aan adolescenten met de volgende vier vragen die zij gemakkelijk kunnen beantwoorden; 'Heeft je gezin een auto?', 'Heb je een eigen slaapkamer?', 'Hoe vaak ben je op vakantie geweest in de afgelopen 12 maanden?', 'Hoeveel computers heeft jullie gezin?'. De beleving van armoede wordt hierbij achterwege gelaten (Moor et al., 2015a), terwijl naast objectieve armoede ook de beleving van armoede

belangrijk is om te onderzoeken in verband met het welbevinden van adolescenten (Marks, 2007; Rojas, 2008).

Subjectieve armoede en welbevinden

Adolescenten die armoede *ervaren* zien zichzelf als economisch arm of zeer arm (Marks, 2007; Yoshikawa et al., 2012). Het reflecteert de psychologische gedachte over de kwaliteit van huisvesting, omgeving, sociale netwerken, toekomstperspectieven en een gemis van consumptiemogelijkheden (Marks, 2007; Rojas, 2008). Deze psychologische gedachte ontstaat meestal door geaccepteerde standaarden, verwachtingen en sociale vergelijkingen (Ferrer-i-Carbonell, 2005; Rojas, 2008). In huidig onderzoek zullen wij refereren naar de beleving van armoede met het concept 'subjectieve armoede'. Hoewel subjectieve armoede deels kan overlappen met objectieve armoede, lijken het ook twee aparte constructen (Marks, 2007; Rojas, 2008). Cross-sectioneel onderzoek van Rojas (2008) naar het verband tussen objectieve, subjectieve armoede en het welbevinden onder 1478 volwassenen in Nieuw-Mexico laat een lage correlatie ($r = .16$) tussen objectieve en subjectieve armoede zien. Hieruit blijkt dat objectieve en subjectieve armoede twee verschillende constructen zijn.

In Westerse landen kan de psychologische gedachte van subjectieve armoede verklaard worden door de *sociale vergelijkingstheorie* (Festinger, 1954). Deze theorie gaat ervan uit dat men zichzelf continue vergelijkt met proximale en soortgelijke anderen. Op grond van deze sociale vergelijkingen worden zelfbeoordelingen gemaakt (Festinger, 1954). De *sociale vergelijkingstheorie* is toegepast in onderzoek naar het verband tussen subjectieve armoede en welbevinden, waarbij de sociale vergelijking betreffende het inkomen negatief geassocieerd is met welbevinden (Diener, Sandvik, Seidlitz, & Diener, 1993; Rojas, 2008). Het ervaren van minder economische mogelijkheden kan zorgen voor hopeloosheid, minder zelfvertrouwen en competenties en meer psychiatrische stoornissen, middelengebruik en probleemgedrag (Proctor et al., 2008). Doordat subjectieve armoede meestal ontstaat door sociale vergelijkingen, kan de gedachte van subjectieve armoede voorkomen bij adolescenten waarvan ouders onder de armoedegrens verdienen, maar ook bij welvarende ouders (Rojas, 2008).

Voorgaand onderzoek naar armoede en welbevinden richt zich vaak enkel op objectieve armoede (Yoshikawa et al., 2012), een gegeven dat verschillende onderzoekers bekritisieren (Nolan & Whelan, 2009; Rojas, 2008; Rojas, 2011; Saunders & Hill, 2008). Longitudinaal onderzoek van Marks (2007) naar de invloed van objectieve en subjectieve armoede op verschillende sociale en economische aspecten onder volwassenen en gezinsleden

van 15 jaar en ouder in Australië concludeert dat subjectieve armoede vaak onterecht onderbelicht wordt in voorgaand onderzoek, doordat subjectieve armoede juist een sterke invloed heeft op welbevinden. Op grond hiervan wordt in huidig onderzoek naast objectieve ook subjectieve armoede in verband met het welbevinden van Nederlandse adolescenten onderzocht. Subjectieve armoede wordt in huidig onderzoek gemeten met de vraag: ‘Hoe rijk *denk* je dat jullie gezin is?’ (Svedberg, Nygren, Staland-Nyman, & Nyholm, 2016).

Uit onderzoeken van Marks (2008) en Rojas (2008) blijkt dat subjectieve armoede een sterker negatief verband heeft met welbevinden dan objectieve armoede. Dit wordt verklaard doordat subjectieve armoede, door sociale vergelijkingen, geworteld ligt in psychologische gedachten. De verwachting in huidig onderzoek is dan ook dat subjectieve armoede een sterker negatief verband heeft met het welbevinden dan objectieve armoede.

Interactie tussen objectieve en subjectieve armoede

Mogelijk interacteren objectieve en subjectieve armoede met elkaar, waardoor ze elkaar beïnvloeden in hun verband met welbevinden. Het is belangrijk om deze interactie te onderzoeken aangezien Rojas (2008) concludeert dat wanneer zowel objectieve als subjectieve armoede wordt ervaren, dit een sterker negatief verband heeft met welbevinden dan wanneer enkel objectieve armoede wordt gerapporteerd. Ook Diener en collega's (1993), Marks (2007) en Nolan en Whelan (2009) benadrukken dat onderzoek naar de invloed van objectieve armoede op welbevinden onvolledig is zonder subjectieve armoede erbij te betrekken. Echter is onderzoek naar de interactie beperkt. Om deze reden onderzoekt huidig onderzoek of het verband tussen objectieve armoede en welbevinden versterkt of verzwakt wordt door subjectieve armoede. In overeenstemming met het onderzoek van Rojas (2008) wordt in huidig onderzoek verwacht dat subjectieve armoede het verband tussen objectieve armoede en welbevinden versterkt: adolescenten ervaren een lager welbevinden wanneer zowel objectieve als subjectieve armoede wordt ervaren, dan wanneer enkel objectieve armoede wordt ervaren.

Modererende rol van ouderlijke steun

Adolescenten rapporteren een hoger welbevinden indien zij meer ouderlijke steun ervaren (Brandshaw & Richardson, 2009; van Dorsselaer et al., 2010). Ouderlijke steun kan bijdragen aan een hoger welbevinden doordat het de sociale competenties, de emotieregulering en het gezondheidsgedrag van adolescenten bevordert. Daarnaast kan ouderlijke steun de ontwikkeling van psychologische kwetsbaarheden bij adolescenten tegengaan (Proctor et al., 2008; Miller, Chen, & Parker, 2011). Verschillende onderzoeken suggereren dat ouderlijke steun het verband tussen objectieve armoede en welbevinden kan

beïnvloeden (Mistry et al., 2002; Yeung et al., 2002). Dit kan uitgelegd worden door middel van het *family stress model* (Elder & Caspi, 1988).

Het *family stress model* (Elder & Caspi, 1988) is in meerdere onderzoeken naar het verband tussen objectieve armoede en welbevinden toegepast (Conger & Conger, 2002; Mistry et al., 2002; Yeung et al., 2002). Het model beschrijft het proces waarbij de geestelijke gezondheid van ouders en de manier waarop ouders opvoeden worden beïnvloed door de economische tegenspoed. Dit proces kan leiden tot familiedysfunctie met negatieve consequenties voor het kind (Elder & Caspi, 1988). Cross-sectioneel onderzoek van Mistry en collega's (2002) en longitudinaal onderzoek van Yeung en collega's (2002) concluderen dat economische tegenspoed vaak leidt tot minder ouderlijke steun, terwijl ouderlijke steun juist beschermend kan werken voor de negatieve consequenties van objectieve armoede op het welbevinden van basisschool kinderen. De review van Conger en Conger (2002) naar de invloed van economische tegenspoed op het welbevinden van adolescenten en hun ouders concludeert dat onderlinge steun in het gezin de negatieve effecten van economische tegenspoed kan compenseren. Onderlinge steun kan namelijk bijdragen aan een positieve aanpassing aan economische tegenspoed en kan zorgen voor minder stress binnen het gezin.

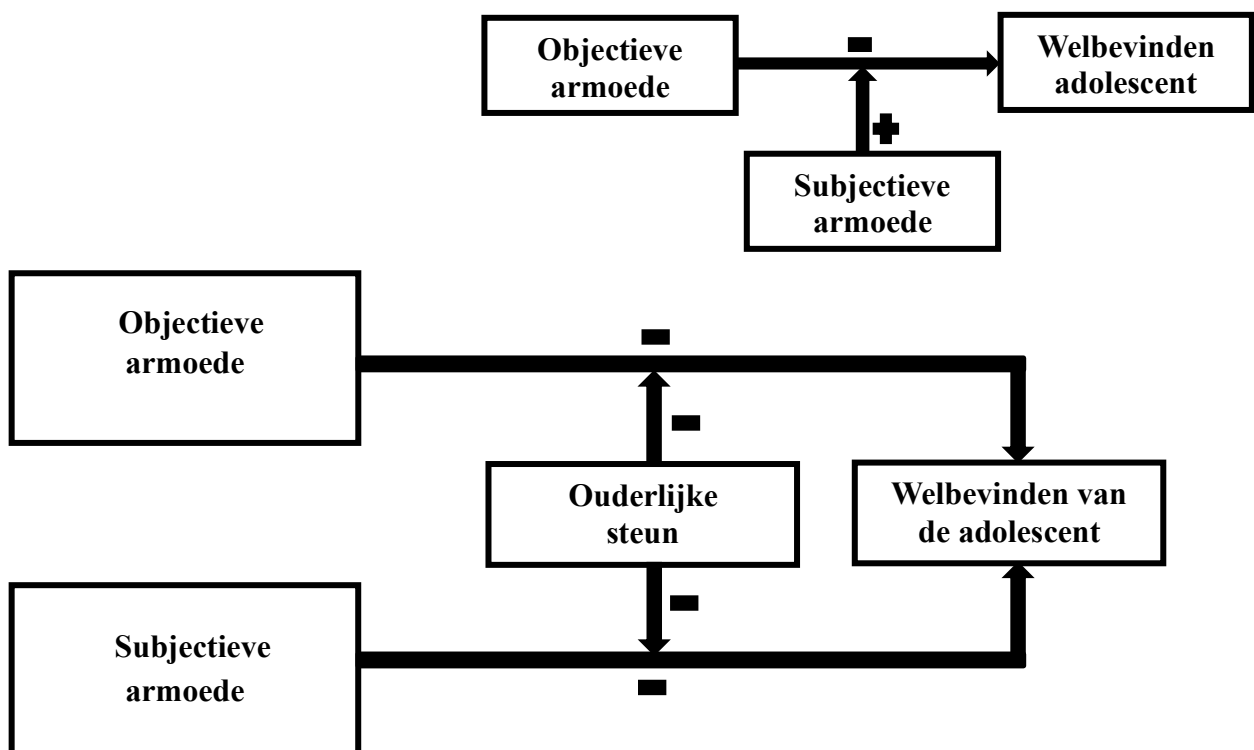
Ondanks de beperkte bevindingen in de huidige literatuur over de rol van ouderlijke steun in het verband tussen subjectieve armoede en welbevinden, lijkt ouderlijke steun de psychologische gedachte van economische tegenspoed te kunnen verzachten wat een positieve invloed heeft op welbevinden (Conger & Conger, 2002). Hiernaast suggereren Chaudry en Wimer (2016), Gershoff en collega's (2007) en Mistry en collega's (2002) dat de negatieve gedachte over armoede onder adolescenten vaak ontstaat door de financiële stress van ouders, wat de belangrijke rol van ouders benadrukt. Samenvattend lijkt ouderlijke steun beschermend te werken, waardoor verwacht wordt dat ouderlijke steun het veronderstelde negatieve verband tussen objectieve en subjectieve armoede en welbevinden verzwakt.

Huidig onderzoek

In huidig onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen objectieve en subjectieve armoede in verband met het welbevinden van Nederlandse adolescenten. Door het gebruik van cross-sectionele data zou het verband beide kanten op kunnen werken. Echter is dit minder aannemelijk onder adolescenten omdat zij zelf vaak geen economisch inkomen hebben. Op basis van de onderzoeken van Marks (2007) en Rojas (2008) wordt verwacht dat objectieve en subjectieve armoede een negatief verband hebben met het welbevinden van adolescenten en dit negatieve verband sterker is bij subjectieve armoede. Doordat objectieve armoede sterk geassocieerd is met het behoren tot een etnische minderheidsgroep en een laag

opleidingsniveau (Marks, 2007), wordt er gecontroleerd voor de etniciteit en het opleidingsniveau van de adolescent. Ook wordt het interactie effect tussen objectieve en subjectieve armoede en de modererende rol van ouderlijke steun onderzocht (zie Figuur 1). Gebaseerd op de besproken theoretische en empirische literatuur worden de volgende hypothesen onderzocht onder Nederlandse adolescenten tussen de 11 en 17 jaar oud.

- (1) Objectieve armoede heeft een negatief verband met welbevinden.
- (2) Subjectieve armoede heeft een negatief verband met welbevinden.
- (3) Subjectieve armoede heeft een sterker negatief verband met welbevinden dan objectieve armoede.
- (4) Objectieve en subjectieve armoede versterken elkaar in het veronderstelde negatieve verband met welbevinden.
- (5) Ouderlijke steun verzwakt het veronderstelde negatieve verband tussen objectieve en subjectieve armoede en welbevinden.

Figuur 1: Interactie-effect 'objectieve en subjectieve armoede' en moderatie-effect 'ouderlijke steun'.

Methode

Onderzoeksdesign

Huidig onderzoek heeft gebruik gemaakt van de data uit het Health Behaviour in School-aged Children onderzoek (HBSC), een internationaal onderzoek in samenwerking met de World Health Organisation. HBSC is een onderzoek naar de gezondheid en het gedrag van adolescenten in Europa en Noord-Amerika. Elke vier jaar wordt dit onderzoek cross-sectioneel uitgevoerd onder een representatieve streekproef van scholieren uit het basis- en het voortgezet onderwijs. Huidig onderzoek heeft gebruik gemaakt van de dataset uit 2009 en richt zich enkel op de Nederlandse participanten uit het voortgezet onderwijs (zie ook: Currie et al., 2012; Harakeh, de Looze, Schrijvers, van Dorsselaer, & Vollebergh, 2012; Moor et al., 2015b).

Procedure

HBSC maakt gebruik van een aselechte, gestratificeerde clustersteekproef van vmbo-, havo- of vwo-scholen uit het voortgezet onderwijs in Nederland. Bij het selecteren van de scholen is er gestratificeerd op stedelijkheidsniveau om een goede spreiding tussen wonen op het platteland en in de stad te waarborgen. In totaal hebben 68 (48%) van de 162 benaderde scholen uit het voortgezet onderwijs deelgenomen aan het onderzoek. Per school werd er willekeurig uit elk van de eerste vier leerjaren één klas als cluster getrokken. Onder begeleiding van een getrainde onderzoeksassistent werden de vragenlijsten individueel en anoniem ingevuld en na afloop in het bijzijn van de leerling verzegeld.

Participanten

Huidig onderzoek richt zich op de Nederlandse adolescenten tussen de 11 en 17 jaar uit het voortgezet onderwijs ($N = 5634$). Hiervan is de gemiddelde leeftijd 14.29 jaar ($SD = 1.26$, range = 11-17) en ongeveer de helft is jongen (49.2%). De meeste participanten behoren tot de Westerse groep (85.9%) en een klein percentage tot de niet-Westerse groep (14.1%). Ongeveer evenveel participanten zaten op het vmbo (54.3%) als op het havo/vwo (45.7%).

Meetinstrumenten

Welbevinden is gemeten aan de hand van de vraag: 'Hoe voel jij je over je leven?'. Hierop is geantwoord met een getal lopend van 0 = slechtste leven dat ik me kan voorstellen tot 10 = beste leven dat ik me kan voorstellen (Currie et al., 2012). Een hogere score geeft een grotere mate van welbevinden weer.

Objectieve armoede is gemeten door de valide schaalvariabele 'Family Affluence Scale' (FAS) (Moor et al., 2015a). De FAS bestaat uit vier vragen: 'Heeft je gezin een auto?' ['Nee' (0) 'Ja, een' (1) 'Ja, twee of meer' (2)], 'Heb je een eigen slaapkamer?' ['Nee' (0), 'Ja'

(1)], ‘Hoe vaak ben je op vakantie geweest in de afgelopen 12 maanden? [‘Helemaal niet’ (0), ‘Eén keer’ (1), ‘Twee keer’ (2), ‘Meer dan twee keer’ (3)]’ en ‘Hoeveel computers heeft jullie gezin? [‘Geen’ (0), ‘Eén’ (1), ‘Twee’ (2), ‘Meer dan twee’ (3)]’. De uitkomsten op de vier vragen zijn bij elkaar opgeteld. Vervolgens is de totale score van alle participanten gestandaardiseerd met een gemiddelde van 0 en een standaardafwijking van 1. Uiteindelijk is deze indicator gehercodeerd naar 1 = lage, 2 = middelgrote en 3 = hoge familie welvaart (Borraccino et al., 2009; Moor et al., 2015a). Van de drie uitkomsten zijn dummy variabelen gemaakt, waarbij ‘lage familie welvaart’ als referentiecategorie is vergeleken met ‘middelgrote familie welvaart’ en ‘hoge familie welvaart’.

Subjectieve armoede is gemeten door de vraag: ‘Hoe rijk denk je dat jullie gezin is?’. Aan de hand van vijf antwoordopties kon er geantwoord worden van 1 = helemaal niet rijk, 2 = niet zo rijk, 3 = gemiddeld, 4 = best rijk en 5 = heel rijk (Svedberg et al., 2016). Ook van deze uitkomst zijn dummy variabelen gemaakt, waarbij de eerste twee antwoordopties zijn samengevoegd tot 1 = niet rijk voelen, 2 = gemiddeld rijk voelen en de laatste twee antwoordopties zijn samengevoegd tot 3 = rijk voelen. De dummyvariabele ‘niet rijk voelen’ is als referentiecategorie vergeleken met ‘gemiddeld rijk voelen’ en ‘rijk voelen’.

Ouderlijke steun is gemeten door de gevalideerde schaal bestaande uit zes vragen. Deze vragen zijn: ‘Mijn ouders laten merken dat zij mij bewonderen’, ‘In de ogen van mijn ouders kan ik niets goed doen’, ‘Mijn ouders laten merken dat zij van mij houden’, ‘Mijn ouders maken mij vaak belachelijk’, ‘Mijn ouders steunen mij bij wat ik doe’ en ‘Mijn ouders behandelen mij ruw en/of agressief’, zijn beantwoord met een 5-punt Likertschaal lopend van 1 = klopt helemaal niet tot 5 = klopt helemaal (de Looze et al., 2012). De vragen zijn opnieuw gecodeerd, zodat een hogere score voor deze variabele wijst op het ervaren van meer ouderlijke steun. De gemiddelde score voor deze variabele is berekend door het gemiddelde te nemen van de zes vragen (Cronbach’s alpha = .799).

Geslacht, leeftijd, etnische groep en opleidingsniveau van de adolescent zijn in huidig onderzoek per analyse meegenomen als covariaten. Geslacht is een dichotome variabele waarbij 0 = jongen en 1 = meisje, leeftijd is een continue variabele in jaren. Op grond van het geboorteland van de participant en zijn of haar ouders is bepaald onder welke etnische groep de participant valt, gecodeerd als 0 = niet-Westers en 1 = Westers. Participanten worden tot de niet-Westerse groep beschouwd als de participant of één van de ouders in een niet-Westers land is geboren. Tenslotte is het opleidingsniveau van de adolescent gecodeerd als 0 = vmbo en 1 = havo/vwo.

Data-analyse

Voor de data-analyse van huidig onderzoek is gebruik gemaakt van het statistische programma IBM SPSS Statistics 22. Als eerste zijn beschrijvende analyses uitgevoerd om de variabelen nader te bekijken. Het aantal missende waarden is minder dan 20% waardoor er bij elke variabele voldoende respondenten overblijven voor een betrouwbare afspiegeling van de steekproef (Dong & Peng, 2013). Er zijn F-toetsen, Chi-square analyses en Pearson correlatie analyses uitgevoerd om de verhoudingen tussen de variabelen in beeld te krijgen.

In huidig onderzoek is er gecontroleerd voor de covariaten geslacht, leeftijd, etnische groep en opleidingsniveau van de adolescent. Doordat deze covariaten sterk samenhangen met de onderzoeksvariabelen zijn alle analyses, ongeacht de correlatie met de onderzoeksvariabelen, voor deze covariaten gecontroleerd (Marks, 2007). Het verband tussen objectieve en subjectieve armoede en welbevinden is getoetst met een multiple regressie analyse, waarbij er gecorrigeerd is door middel van Bonferroni toetsen. Doordat objectieve en subjectieve armoede beide uit drie categorieën bestaan, is de interactie tussen objectieve en subjectieve armoede niet getoetst met een multiple regressie analyse maar met een ANCOVA analyse. Als laatste is er door middel van twee onafhankelijke Process analyses (zie Hayes, 2013) onderzocht of ouderlijke steun (1) het verband tussen objectieve armoede en welbevinden en (2) het verband tussen subjectieve armoede en welbevinden modereert. Door gebruik te maken van de Process analyse, kan er aangegeven worden welke categorie binnen objectieve en subjectieve armoede als referentiecategorie meegenomen dient te worden (Hayes, 2013). Indien ouderlijke steun het verband niet modereert, worden enkel de hoofdeffecten nogmaals getoetst in een multiple regressie analyse. Er is een significantieniveau van $p < .05$ gehanteerd.

Resultaten

Beschrijvende statistiek

Een overzicht van de beschrijvende statistieken is te vinden in Tabel 1. Binnen objectieve armoede is de groep adolescenten uit gezinnen met een lage familie welvaart het kleinst (4.4%), gevolgd door middelgrote familie welvaart (32.6%) en hoge familie welvaart (63.0%). Binnen subjectieve armoede is de groep die zich niet rijk voelt het kleinst (10.7%), gevolgd door rijk voelen (31.9%) en gemiddeld rijk voelen (57.4%). Adolescenten scoorden gemiddeld een 4.32 ($SD = 0.60$, range = 1 - 5) op het ervaren van ouderlijke steun. De score op welbevinden is gemiddeld een 7.87 ($SD = 1.44$, range = 0 - 10). Hieruit blijkt dat adolescenten gemiddeld veel ouderlijke steun ervaren en tevreden zijn met hun leven.

In Appendix A staat een overzicht met de verhoudingen tussen de onderzoeksvariabelen en covariaten (zie Tabel I). Deze tabel laat zien dat het verschil in welbevinden significant verschilt tussen jongens en meisjes ($M_{jongen} = 8.0$, $M_{meisje} = 7.7$, $F(1,5531) = 77.57$, $p < .001$). Ook scoren adolescenten significant lager op welbevinden naarmate zij ouder worden ($r = -.14$, $p < .01$).

Tabel 1.
Beschrijvende Statistieken

	<i>N (%)</i>	<i>%</i>	<i>M (SD)</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
Covariaten					
Leeftijd	5634 (100%)		14.29 (1.26)	11.28	16.99
Geslacht	5634 (100%)				
Jongen	2773	49.20%			
Meisje	2861	50.80%			
Etnische groep	5631 (99.95%)				
Niet-Westers	793	14.08%			
Westers	4838	85.92%			
Opleidingsniveau	5634 (100%)				
Vmbo	3058	54.30%			
Havo/vwo	2576	45.70%			
Onderzoekvariabelen					
Objectieve armoede	5634 (100%)				
Lage familie welvaart	251	4.40%			
Middelgrote familie welvaart	1834	32.60%			
Hoge familie welvaart	3549	63.00%			
Subjectieve armoede	5335 (94.70%)				
Niet rijk voelen	569	10.67%			
Gemiddeld rijk voelen	3064	57.43%			
Rijk voelen	1702	31.90%			
Ouderlijke steun	5545 (98.39%)		4.32 (0.60)	1	5
Welbevinden	5533 (98.17%)		7.87 (1.44)	0	10

Noot: min = minimum, max = maximum score op de variabele.

Objectieve en subjectieve armoede en welbevinden

Een multiple regressie analyse is uitgevoerd om het verband tussen objectieve en subjectieve armoede en welbevinden te toetsen (zie Tabel 2). In model 1 is gekeken naar de covariaten. Hieruit blijken geslacht ($B = -.34$, $p < .001$) en leeftijd ($B = -.16$, $p < .001$) significant bij te dragen aan de verklaarde variantie van welbevinden. Dit betekent dat meisjes en oudere adolescenten lager scoren op welbevinden. In totaal wordt 3.4% van de variantie verklaard door de covariaten.

In model 2 zijn de hoofdeffecten van objectieve en subjectieve armoede meegenomen. Zowel objectieve als subjectieve armoede hebben een significant verband met welbevinden. Door middel van Bonferroni toetsen is te zien welke groepsgemiddelden significant van elkaar verschillen. Ten opzichte van adolescenten uit gezinnen met een lage familie welvaart

($M = 7.6$, $SD = .12$), verschillen adolescenten uit gezinnen met een middelgrote familie welvaart ($B = .15$, $p = .13$, $M = 7.6$, $SD = .13$, $p = 1.00$) niet significant in welbevinden, maar adolescenten uit gezinnen met een hoge familie welvaart ($B = .25$, $p < .01$, $M = 7.8$, $SD = .13$, $p = .91$) hebben wel significant meer kans op een hoger welbevinden. Bonferroni toetsen laten zien dat adolescenten uit gezinnen met een middelgrote familie welvaart significant lager scoren op welbevinden vergeleken bij adolescenten uit gezinnen met een hoge familie welvaart (*mean difference* = -1.4 , $SD = .06$, $p < .05$). Ten opzichte van adolescenten die zich niet rijk voelen ($M = 6.9$, $SD = .07$) hebben adolescenten die zich gemiddeld rijk voelen ($B = .80$, $p < .001$, $M = 7.9$, $SD = .08$, $p < .001$) en rijk voelen ($B = 1.02$, $p < .001$, $M = 8.2$, $SD = .12$, $p < .001$) significant meer kans op een hoger welbevinden. Bonferroni toetsen laten zien dat adolescenten die zich gemiddeld rijk voelen significant lager scoren op welbevinden vergeleken bij adolescenten die zich rijk voelen (*mean difference* = $-.38$, $SD = .11$, $p < .01$). De gestandaardiseerde regressie coëfficiënten laten zien dat subjectieve armoede ($\beta = .27$, $\beta = .33$) een sterkere voorspeller is voor welbevinden dan objectieve armoede ($\beta = .05$, $\beta = .08$). In model 2 wordt 7.9% variantie verklaard door de covariaten en hoofdeffecten van objectieve en subjectieve armoede gezamenlijk.

Tabel 2.

Multiple regressie analyse met objectieve en subjectieve armoede als onafhankelijke variabelen voor welbevinden (n = 5270)

	Welbevinden					
	B	95% CI	β	SE	R ²	p
<i>Stap 1</i>					.034	
Geslacht (ref: jongen)						
Meisje	-.34	-.42, -.27	-.12	.04		.001***
Leeftijd	-.16	-.19, -.13	-.14	.02		.001***
Etnische groep (ref: niet-Westers)						
Westers	-.06	-.17, .05	-.01	.06		.31
Opleidingsniveau (ref: vmbo)						
Havo/vwo	.04	-.04, .12	.01	.04		.31
<i>Stap 2</i>					.079	
Objectieve armoede (ref: Lage familie welvaart)						
Middelgrote familie welvaart	.15	-.05, .34	.05	.10		.13
Hoge familie welvaart	.25	.05, .44	.08	.10		.01**
Subjectieve armoede (ref: Niet rijk voelen)						
Gemiddeld rijk voelen	.80	.67, .93	.27	.07		.001***
Rijk voelen	1.02	.88, 1.16	.33	.07		.001***

*Noot: 95% CI= betrouwbaarheidsinterval. *p < .05, **p < .01 en ***p < .001.*

Interactie tussen objectieve en subjectieve armoede

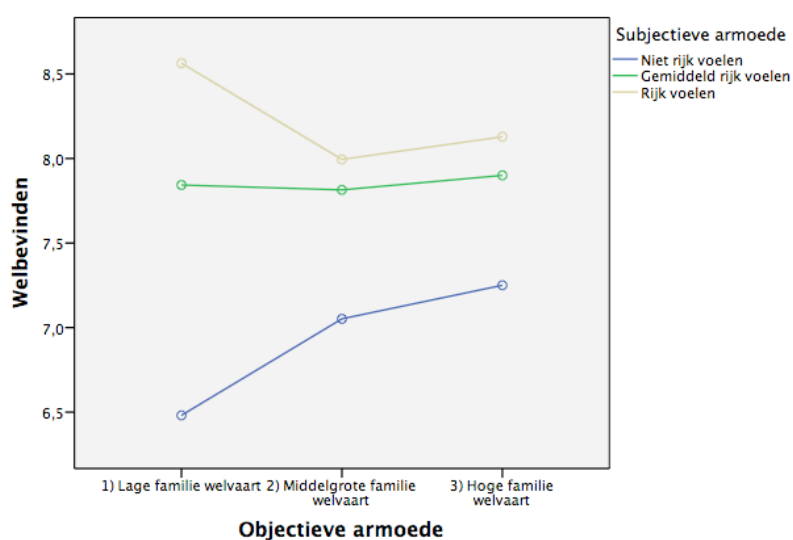
De interactie tussen objectieve en subjectieve armoede in verband met welbevinden is getoetst met een ANCOVA analyse, aangezien zowel objectieve als subjectieve armoede uit drie categorieën bestaan (zie Tabel 3). Het interactie-effect tussen objectieve en subjectieve armoede is significant in verband met welbevinden ($F(4,5257) = 4.13, p < .01, \eta^2 = .003$). In Figuur 2 is te zien dat adolescenten die zich niet rijk voelen gemiddeld een lager welbevinden ervaren dan adolescenten die zich gemiddeld rijk of rijk voelen. Dit negatieve verband met welbevinden wordt versterkt wanneer adolescenten uit gezinnen met een lage familie welvaart komt. In totaal is 8.2% variantie verklaard door de variabelen in de ANCOVA analyse.

Tabel 3.

ANCOVA analyse met interactie-effect van objectieve en subjectieve armoede als onafhankelijke variabele voor welbevinden ($n = 5270$)

	Welbevinden					
	Sum of squares	df	Mean square	F	p	η^2
Geslacht (ref: jongen)	114.09	1	114.09	59.78	.001***	.01
Leeftijd	178.60	1	178.60	93.58	.001***	.02
Etnische groep (ref: niet-Westers)	10.50	1	10.50	5.50	.02*	.001
Opleidingsniveau (ref: vmbo)	.64	1	.64	.34	.56	.001
Objectieve armoede	12.35	2	6.18	3.24	.04*	.001
Subjectieve armoede	330.20	2	165.10	86.51	.001***	.03
Interactie objectieve armoede*subjectieve armoede	31.55	4	7.89	4.13	.002**	.003

Noot: * $p < .05$, ** $p < .01$ en *** $p < .001$.

Figuur 2: Grafische weergave van het significante interactie-effect tussen objectieve en subjectieve armoede. Te zien zijn de gemiddelde scores op welbevinden van adolescenten uit gezinnen met een lage, middelgrote of hoge familie welvaart die zich niet rijk, gemiddeld rijk of rijk voelen.

Modererende rol van ouderlijke steun

Tot slot is getoetst of ouderlijke steun het verband tussen objectieve, subjectieve armoede en welbevinden modereert. Uit de multiple regressie analyse met de covariaten, objectieve armoede en ouderlijke steun blijken de interactievariabelen tussen middelgrote familie welvaart en ouderlijke steun ($B = -.07$, $SD = .24$, $p = .76$) en hoge familie welvaart en ouderlijke steun ($B = -.14$, $SD = .23$, $p = .55$) niet significant. Ook uit de multiple regressie analyse met de covariaten, subjectieve armoede en ouderlijke steun blijken de interactievariabelen tussen gemiddeld rijk voelen en ouderlijke steun ($B = -.15$, $SD = .13$, $p = .26$) en rijk voelen en ouderlijke steun ($B = -.25$, $SD = .14$, $p = .07$) niet significant. Dit betekent dat ouderlijke steun geen modererende rol heeft in het verband tussen objectieve en subjectieve armoede en welbevinden.

Doordat de interactie-effecten niet significant zijn, worden enkel de covariaten en hoofdeffecten nogmaals getoetst in een multiple regressie analyse (zie Tabel 5). Deze tabel laat zien dat het hoofdeffect van ouderlijke steun significant gerelateerd is aan welbevinden ($B = 1.04$, $p < .001$). De totaal verklaarde variantie van dit model is aanzienlijk groter ($R^2 = 26.7\%$) vergeleken met het model zonder ouderlijke steun ($R^2 = 7.9\%$, zie Tabel 3).

Tabel 5.

Multiple regressie analyse met objectieve en subjectieve armoede en ouderlijke steun als onafhankelijke variabelen voor welbevinden (n = 5202)

	Welbevinden					
	B	95% CI	β	SE	R^2	p
<i>Stap 1</i>					.035	
Geslacht (ref: jongen)						
Meisje	-.35	-.43, -.28	-.12	.04		.001***
Leeftijd	-.16	-.19, -.13	-.14	.02		.001***
Etnische groep (ref: niet-Westers)						
Westers	-.07	-.18, .04	-.02	.06		.21
Opleidingsniveau (ref: vmbo)						
Havo/vwo	.04	-.04, .12	.01	.04		.34
<i>Stap 2</i>					.267	
Objectieve armoede (ref: Lage familie welvaart)						
Middelgrote familie welvaart	.10	-.07, .27	.03	.09		.26
Hoge familie welvaart	.15	-.02, .33	.05	.09		.08
Subjectieve armoede (ref: Niet rijk voelen)						
Gemiddeld rijk voelen	.56	.45, .68	.20	.06		.001***
Rijk voelen	.78	.66, .91	.26	.06		.001***
Ouderlijke steun	1.04	.99, 1.10	.44	.03		.001***

*Noot: 95% CI= betrouwbaarheidsinterval. *p < .05, **p < .01 en ***p < .001.*

Discussie

Het doel van huidig onderzoek is om meer inzicht te krijgen in het verband tussen objectieve en subjectieve armoede en het welbevinden van Nederlandse adolescenten, omdat armoede kan zorgen voor negatieve gevolgen op het welbevinden (Chaudry & Wimer, 2016; Rojas, 2008). Daarnaast is er gekeken naar de interactie tussen objectieve en subjectieve armoede en de modererende rol van ouderlijke steun in dit verband. De resultaten laten zien dat subjectieve armoede een sterker verband heeft met welbevinden dan objectieve armoede. Ook is gebleken dat objectieve en subjectieve armoede elkaar beïnvloeden in verband met welbevinden. Tenslotte blijkt ouderlijke steun het verband tussen objectieve en subjectieve armoede en welbevinden niet te beïnvloeden.

De resultaten uit huidig onderzoek laten zien dat objectieve en subjectieve armoede verschillend samenhangen met welbevinden ($\chi^2(4, N = 5335) = 576.33, p < .001$). Verwacht werd dat objectieve armoede een significant verband zou hebben met welbevinden, waarbij een hogere familie welvaart samenhangt met een hoger welbevinden. Tegen de verwachting in scoorden adolescenten uit gezinnen met een lage en middelgrote familie welvaart even hoog op welbevinden, gemiddeld met een 7,6. Dit is mogelijk te verklaren doordat de groep adolescenten uit gezinnen met een lage familie welvaart ($n = 233$) aanzienlijk kleiner is dan de groep adolescenten uit gezinnen met een middelgrote familie welvaart ($n = 1712$), want de kans op significantie neemt toe bij een grotere steekproef. Adolescenten uit gezinnen met een hoge familie welvaart scoorden gemiddeld een 7,8 op welbevinden. De bevindingen komen mogelijk niet overeen met de verwachting, doordat de verwachting gebaseerd is op voorgaand onderzoek dat het verband heeft onderzocht onder kinderen en volwassenen (van Dorsselaer et al., 2010; Marks, 2007; Yoshikawa et al., 2012). Wellicht werkt het verband anders onder adolescenten omdat zij een lager welbevinden rapporteren dan kinderen (van Dorsselaer et al., 2010) en objectieve armoede anders inschatten dan volwassenen (Moor et al., 2015a). Bovendien wordt objectieve armoede in voorgaande onderzoeken vaak gedefinieerd als het leven in een huishouden met een economisch inkomen onder de armoedegrens, gerelateerd aan een tekort aan voedsel en onderdak (e.g. Marks, 2007; Rojas, 2008; Yoshikawa et al., 2012). Huidig onderzoek definieert objectieve armoede als het komen uit gezinnen met een lage familie welvaart, gebaseerd op het hebben van een auto in het gezin, een eigen slaapkamer, hoe vaak het gezin op vakantie gaat en de hoeveelheid computers in huis (Carlerby, Viitasara, Knutsson, & Gådin, 2011). Doordat de definiëring van voorgaande onderzoeken vaak extremer is dan de definiëring van huidig onderzoek kunnen de huidige resultaten afwijken van de verwachting.

Conform verwachting laten de resultaten van subjectieve armoede zien dat hoe rijker iemand zich voelt, hoe hoger het welbevinden is. Gemiddeld scoorden adolescenten die zich niet rijk voelen een 6,9 op welbevinden, adolescenten die zich gemiddeld rijk voelen een 7,9 en adolescenten die zich rijk voelen een 8,2. In overeenstemming met voorgaande onderzoeken (Marks, 2007; Rojas, 2008) en conform verwachting blijkt dat subjectieve armoede een sterkere voorspeller is voor welbevinden dan objectieve armoede. Dit is te verklaren doordat subjectieve armoede vaak ontstaat door sociale vergelijkingen (Marks, 2007) en mensen over het algemeen een hoger welbevinden ervaren wanneer ze zich even rijk voelen als proximale en soortgelijke anderen, waardoor de feitelijke armoede minder belangrijk is (Clark & Senik, 2010; Diener et al., 1993; Rojas, 2008)

In overeenstemming met het onderzoek van Rojas (2008) laten de resultaten zien dat objectieve en subjectieve armoede met elkaar interacteren in verband met welbevinden. Ongeacht of adolescenten uit gezinnen met een lage, middelgrote of hoge familie welvaart komen, scoorden adolescenten die zich niet rijk voelen structureel lager op welbevinden dan adolescenten die zich gemiddeld rijk of rijk voelen. Met name bij adolescenten uit gezinnen met een lage familie welvaart versterkt het gevoel van niet rijk voelen de negatieve score op welbevinden. Deze adolescenten scoorden het laagst op welbevinden, gemiddeld met een 6,5. Echter scoorden adolescenten uit gezinnen met een lage familie welvaart die zich rijk voelen het hoogst op welbevinden, gemiddeld met een 8,5. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat adolescenten bij subjectieve armoede niet denken aan de factoren die in dit onderzoek bij objectieve armoede zijn gedefinieerd (Rojas, 2008). Mogelijk zien deze adolescenten de mate van rijk voelen meer in termen als gezondheid en genoeg te eten hebben (Rojas, 2011). Daarnaast zouden ouders een lage familie welvaart kunnen compenseren door juist te investeren in hun kinderen zowel financieel als met positief ouderschap (Gershoff et al., 2007). Deze resultaten bevestigden dat de consequentie op welbevinden niet enkel aan de hand van objectieve armoede te voorspellen is (Rojas, 2011).

De bovenstaande resultaten benadrukken dat subjectieve armoede zeer belangrijk is voor het welbevinden. Doordat subjectieve armoede vaak geworteld ligt in psychologische gedachten gevormd door sociale vergelijkingen, is enkel economische ondersteuning vaak onvoldoende om het welbevinden te verbeteren (Diener et al., 1993; Rojas, 2008). Uit onderzoek blijkt het bieden van psychologische ondersteuning het meest geschikt (Rojas, 2008). De noodzaak om jezelf met anderen te vergelijken is namelijk vaak afhankelijk van de mogelijkheid tot zelfevaluatie. De kritieke factor tijdens het maken van sociale vergelijkingen is de relatieve status die iemand inneemt welke niet overeen hoeft te komen met de feitelijke

status. Zo kan de gedachte van niet rijk voelen ook een misperceptie zijn. Het is daarom belangrijk dat adolescenten denkpatronen en vaardigheden aanleren om schadelijke gedachten gevormd door sociale vergelijkingen, om te zetten naar helpende en reële gedachtes (Festinger, 1954). Eveneens is het belangrijk dat adolescenten leren dat welbevinden over het algemeen niet noodzakelijkerwijs toeneemt bij meer economische welvaart (Diener et al., 1993; Marks, 2007; Rojas, 2011). Daarnaast kan het verbeteren van het aanpassingsvermogen van adolescenten ervoor zorgen dat het welbevinden minder afhangt van inkomensverschillen tussen mensen of inkomensveranderingen binnen het gezin (Brickman, Coates, & Janoff-Bulman, 1978). Kortom, deze inzichten kunnen een bijdrage leveren aan gericht armoedebeleid en interventies. De focus op subjectieve armoede is zeer belangrijk ter preventie van de negatieve gevolgen van armoede op het welbevinden van adolescenten.

Ook ouders lijken een belangrijke rol te spelen in de preventie van de negatieve gevolgen van armoede op het welbevinden van adolescenten (Conger & Conger, 2002). Huidig onderzoek heeft onderzocht of ouderlijke steun het verband tussen objectieve en subjectieve armoede en het welbevinden van adolescenten beïnvloedt. Hoewel ouderlijke steun een sterk verband heeft met welbevinden, bleek ouderlijke steun, in tegenstelling tot voorgaande onderzoeken en de verwachting, geen beschermende rol te hebben in het verband tussen objectieve en subjectieve armoede en het welbevinden. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het verband in voorgaande onderzoeken voornamelijk onderzocht is onder kinderen (Chaudry & Wimer, 2016; Mistry et al., 2002; Yeung et al., 2002). Vergeleken met de kindertijd blijft de mate van ouderlijke steun constant of de mate van ouderlijke steun vermindert, terwijl de steun van leeftijdgenoten toeneemt (van Dorsselaer et al., 2010; Helsen, Vollebergh, & Meeus, 2000). Mogelijk werkt steun van leeftijdgenoten wel beschermend. Vooral bij subjectieve armoede is deze kans aanwezig, aangezien leeftijdgenoten vaak behoren tot de sociale vergelijkingsgroep van adolescenten (Festinger, 1954). Hiernaast kan ouderlijke steun bestaan uit vele specifieke vormen en aspecten die in huidig onderzoek niet worden onderscheiden (Helsen et al., 2000). Mogelijk werkt ouderlijke steun die specifiek is toegepast op de problematiek rondom objectieve en subjectieve armoede ter bevordering van het welbevinden wel beschermend. In de toekomst zou het interessant zijn om dit verder te onderzoeken.

Sterke punten en limitaties

Huidig onderzoek kent een aantal sterke punten, zoals de representatieve steekproefgrootte waarbij er gestratificeerd is op stedelijkheidsniveau. Dit geeft een betrouwbare afspiegeling van de adolescenten tussen de 11 en 17 jaar in Nederland. Doordat

onderzoek naar subjectieve armoede en de interactie tussen objectieve en subjectieve armoede in verband met het welbevinden van adolescenten beperkt is (Rojas, 2008), biedt huidig onderzoek handvatten voor interventies gericht op het welbevinden van adolescenten. Tevens is er gebruik gemaakt van de FAS, een valide meetinstrument speciaal toegespitst om objectieve armoede te meten onder adolescenten (Moor et al., 2015a). De FAS kent echter ook een keerzijde doordat het niet de armoede onder de armoedegrens, maar de economische tegenspoed meet (Carlerby et al., 2011). Daarnaast kan een lage score op de vier vragen van de FAS voortkomen uit andere factoren dan armoede. Zo kan het ontbreken van een auto in het gezin een bewuste keuze zijn die niet voortkomt uit armoede (Gabhainn et al., 2008). Deze factoren zouden mogelijk geleid kunnen hebben tot een vertekening van objectieve armoede in huidig onderzoek. Door objectieve armoede te meten met meerdere vragen en niet alleen adolescenten, maar ook ouders te ondervragen zou een genuanceerder beeld kunnen ontstaan. Desondanks is de FAS een gevalideerd meetinstrument met volmacht om familie welvaart te meten (Carlerby et al., 2011).

Ook kent huidig onderzoek een aantal beperkingen. Zo is huidig onderzoek cross-sectioneel waardoor er geen eenduidige causale conclusies getrokken kunnen worden. Het verband tussen armoede en welbevinden kan hierdoor ook omgedraaid werken, maar dit is echter minder waarschijnlijk omdat adolescenten zelf vaak geen economisch inkomen hebben. Toch zouden psychische problemen van adolescenten kunnen zorgen voor stress bij ouders, waardoor ouders bv. minder werken wat vervolgens invloed heeft op de economische omstandigheden. Longitudinaal onderzoek van vier jaar of langer aangezien vooral langdurige objectieve armoede negatief gerelateerd is aan het welbevinden van adolescenten (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2015) zou dit kunnen omzeilen. Ook kunnen resultaten beïnvloed zijn door sociale wenselijkheid omdat de analyses gebaseerd zijn op zelfrapportages van adolescenten. Desondanks zien wij geen betere methode dan zelfrapportages. Tevens rapporteerde de huidige adolescentensteekproef een hoge mate van ouderlijke steun. Gezien de scheve verdeling was het een optie om deze continue variabele dichotoom te maken, maar omdat een afkappunt leidt tot een verlies van variantie en de groepen alsnog zeer ongelijk verdeeld zouden zijn is hier niet voor gekozen. In vervolg onderzoek zou welbevinden gemeten kunnen worden in een dagboek studie, aangezien welbevinden erg kan fluctueren door (dagelijkse) gebeurtenissen (Proctor et al., 2008). Tenslotte zou het controleren voor de (on)volledigheid binnen het gezin waardevol zijn, doordat het ontbreken van een vader of moeder bij scheidingen of overlijden nauw verbonden is met objectieve en subjectieve armoede en welbevinden (Marks, 2007).

Conclusie en implicaties

In de huidige Nederlandse maatschappij is armoede een opkomend probleem dat regelmatig onder de aandacht is in verband met welbevinden (Omolo, 2016). Verschillende onderzoeken bekritisieren het feit dat voorgaand armoedebeleid zich vaak enkel richt op adolescenten uit gezinnen met een lage familie welvaart (Nolan & Whelan, 2009; Saunders & Hill, 2008) en er weinig aandacht is voor adolescenten die zich niet rijk voelen (Diener et al., 1993; Marks, 2007; Rojas, 2008). Huidig onderzoek bevestigt dit gegeven. Om het welbevinden van Nederlandse adolescenten te verbeteren is toekomstig armoedebeleid gericht op de subjectieve *beleving* van armoede van minstens even groot belang als de focus op de objectieve *feitelijke* armoede.

Armoedebeleid gericht op subjectieve armoede dient zich te richten op het wegnemen van de psychologische gedachte van niet rijk voelen. Het *empowerment* paradigma dat gericht is op het investeren in het psychologische, sociale en maatschappelijke kapitaal zou een goede basis kunnen vormen (de Beer, 2013). Dit betreft het vergroten van zelfvertrouwen, veerkracht en wilskracht door middel van motiverende gespreksvoering en oplossingsgericht coachen. Hiernaast is het vergroten van bestaande en nieuwe netwerken en het bevorderen van zelforganisatie en zelfhulp belangrijk. Dit zal het zelfvertrouwen, ervaren van sociale en emotionele steun, inzicht in eigen problematiek en de inzet van effectieve copingstrategieën vergroten (Boumans, 2015). Het is belangrijk om meer onderzoek te doen naar effectieve interventies voor het wegnemen van de negatieve consequenties van subjectieve armoede op het welbevinden. Het zou namelijk kunnen dat huidig armoedebeleid, dat veelal gericht is op het bieden van economische ondersteuning, niet voldoende gericht is op de essentiële aspecten ter verbetering van het welbevinden. De focus op de beleving van armoede is essentieel: indien de psychologische gedachten van niet rijk voelen worden weggenomen, heeft dit significante positieve gevolgen voor het welbevinden van Nederlandse adolescenten.

Referenties

- Becker, G. S., & Tomes, N. (1986). Human capital and the rise and fall of families. *Journal of Labor Economics*, 4(3), 1-39. doi: 10.1086/298118
- de Beer, P. (2013). Niets is wat het lijkt. Wat heet armoede? *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*, 2, 24-27. Geraadpleegd op 11 mei 2017, op <http://www.armoede-inzicht.be/documents/handleidingi.pdf>
- Borraccino, A., Lemma, P., Iannotti, R., Zambon, A., Dalmaso, P., Lazzeri, G., . . . Cavallo, F. (2009). Socio-economic effects on meeting PA guidelines: Comparisons among 32 countries. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 41(4), 749-756. doi: 10.1249/MSS.0b013e3181917722
- Boumans, J. (2015). *Naar het hart van empowerment*. Utrecht: Movisie
- Bradshaw, J., & Richardson, D. (2009). An index of child well-being in Europe. *Child Indicators Research*, 2(3), 319-351. doi: 10.1007/s12187-009-9037-7
- Brickman, P., Coates, D., & Janoff-Bulman, R. (1978). Lottery winners and accident victims: Is happiness relative? *Journal of Personality and Social Psychology*, 36(8), 917-927. doi: 10.1037/0022-3514.36.8.917
- Carlerby, H., Viitasara, E., Knutsson, A., & Gådin, K. G. (2011). Subjective health complaints among boys and girls in the Swedish HBSC study: Focussing on parental foreign background. *International Journal of Public Health*, 56(5), 457-464. doi: 10.1007/s00038-011-0246-8
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2015). *Armoede en sociale uitsluiting 2015*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Chaudry, A., & Wimer, C. (2016). Poverty is not just an indicator: The relationship between income, poverty, and child well-being. *Academic Pediatrics*, 16(3), 23-29. doi: 10.1016/j.acap.2015.12.010
- Clark, A. E., & Senik, C. (2010). Who compares to whom? The anatomy of income comparisons in Europe. *The Economic Journal*, 120(544), 573-594. doi: 10.1111/j.1468-0297.2010.02359.x.
- Conger, R. D., & Conger, K. J. (2002). Resilience in Midwestern families: Selected findings from the first decade of a prospective, longitudinal study. *Journal of Marriage and Family*, 64(2), 361-373. doi: 10.1111/j.1741-3737.2002.00361.x
- Currie, C., Zanotti, C., Morgan, A., Currie, D., de Looze, M., Roberts, C., . . . Barnekow, V. (2012). Social determinants of health and well-being among young people. *Health Behaviour in School-aged Children*, 6. Geraadpleegd op 10 maart 2017, op

- http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/163857/Social-determinants-of-health-and-well-being-among-young-people.pdf
- Diener, E., Sandvik, E., Seidlitz, L., & Diener, M. (1993). The relationship between income and subjective well-being: Relative or absolute? *Social Indicators Research*, 28(3), 195-223. doi: 10.1007/BF01079018
- Dong, Y., & Peng, C.Y. J. (2013). Principled missing data methods for researchers. *SpringerPlus*, 2, 222. doi: 10.1186/2193-1801-2-222
- van Dorsselaer, S. V., de Looze, M., Vermeulen-Smit, E., de Roos, S., Verdurmen, J., ter Bogt, T., & Vollebergh, W. (2010). *HBSC 2009: Gezondheid, Welzijn en Opvoeding van Jongeren in Nederland*. Utrecht: Trimbos-Instituut.
- Elder, G. H., & Caspi, A. (1988). Economic stress in lives: Developmental perspectives. *Journal of Social Issues*, 44(4), 25-45. doi: 10.1111/j.1540-4560.1988.tb02090.x
- Ferrer-i-Carbonell, A. (2005). Income and well-being: An empirical analysis of the comparison income effect. *Journal of Public Economics*, 89(5), 997-1019. doi: 10.1016/j.jpubeco.2004.06.003
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7(2), 117-140. doi: 10.1177/001872675400700202
- Gabhainn, S. N., Godeau, E., Roberts, C., Smith, R., Currie, D., Picket, W., . . . & Barnekow, V. (2008). Inequalities in young people's health. *Health Behaviour in School-aged Children*, 5. Geraadpleegd op 12 juni 2017, op http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/53852/E91416.pdf
- Gershoff, E. T., Aber, J. L., Raver, C. C., & Lennon, M. C. (2007). Income is not enough: Incorporating material hardship into models of income associations with parenting and child development. *Child Development*, 78(1), 70-95. doi: 10.1111/j.1467-8624.2007.00986.x
- Harakeh, Z., de Looze, M. E., Schrijvers, C. T. M., van Dorsselaer, S. A. F. M., & Vollebergh, W. A. M. (2012). Individual and environmental predictors of health risk behaviours among Dutch adolescents: The HBSC study. *Public Health*, 126(7), 566-573. doi: 10.1016/j.puhe.2012.04.006
- Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York: Guilford Press.
- Helsen, M., Vollebergh, W., & Meeus, W. (2000). Social support from parents and friends and emotional problems in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(3), 319-335. doi: 10.1023/A:1005147708827

- de Looze, M., van den Eijnden, R., Verdurmen, J., Vermeulen-Smit, E., Schulten, I., Vollebergh, W., & ter Bogt, T. (2012). Parenting practices and adolescent risk behavior: Rules on smoking and drinking also predict cannabis use and early sexual debut. *Prevention Science, 13*(6), 594-604. doi: 10.1007/s11121-012-0286-1
- Marks, G. N. (2007). Income poverty, subjective poverty and financial stress. *Australian Government Social Policy Research Paper, 29*. doi: 10.2139/ssrn.1728587
- Miller, G. E., Chen, E., & Parker, K. J. (2011). Psychological stress in childhood and susceptibility to the chronic diseases of aging: Moving toward a model of behavioral and biological mechanisms. *Psychological Bulletin, 137*(6), 959-997. doi: 10.1037/a0024768
- Mistry, R. S., Vandewater, E. A., Huston, A. C., & McLoyd, V. C. (2002). Economic well-being and children's social adjustment: The role of family process in an ethnically diverse low-income sample. *Child Development, 73*(3), 935-951. doi: 10.1111/1467-8624.00448
- Moor, I., Rathmann, K., Lenzi, M., Pfortner, T. K., Nagelhout, G. E., de Looze, M., . . . Richter, M. (2015a). Socioeconomic inequalities in adolescent smoking across 35 countries: A multilevel analysis of the role of family, school and peers. *The European Journal of Public Health, 25*(3), 457-463. doi: 10.1093/eurpub/cku244
- Moor, I., Richter, M., Ravens-Sieberer, U., Ottova-Jordan, V., Elgar, F. J., & Pfortner, T. K. (2015b). Trends in social inequalities in adolescent health complaints from 1994 to 2010 in Europe, North America and Israel: The HBSC study. *The European Journal of Public Health, 25*(2), 57-60. doi: 10.1093/eurpub/ckv028
- Nolan, B., & Whelan, C. T. (2010). Using non-monetary deprivation indicators to analyze poverty and social exclusion: Lessons from Europe? *Journal of Policy Analysis and Management, 29*(2), 305-325. doi: 10.1002/pam.20493
- Omolo, J. (2016). *De aanpak van armoede*. Utrecht: Movisie
- Proctor, C. L., Linley, P. A., & Maltby, J. (2009). Youth life satisfaction: A review of the literature. *Journal of Happiness Studies, 10*(5), 583-630. doi: 10.1007/s10902-008-9110-9
- Rojas, M. (2008). Experienced poverty and income poverty in Mexico: A subjective well-being approach. *World Development, 36*(6), 1078-1093. doi: 10.1016/j.worlddev.2007.10.005
- Rojas, M. (2011). Happiness, income, and beyond. *Applied Research in Quality of Life, 6*(3), 265-276. doi: 10.1007/s11482-011-9153-7

- Saunders, P., & Hill, T. (2008). A consistent poverty approach to assessing the sensitivity of income poverty measures and trends. *Australian Economic Review*, *41*(4), 371-388. doi: 10.1111/j.1467-8462.2008.00521.x
- Svedberg, P., Nygren, J. M., Staland-Nyman, C., & Nyholm, M. (2016). The validity of socioeconomic status measures among adolescents based on self-reported information about parents occupations, FAS and perceived SES: Implication for health related quality of life studies. *Medical Research Methodology*, *16*(1), 48. doi: 10.1186/s12874-016-0148-9
- Walburg, J. A. (2014). *Positieve gezondheid in Nieuwegein en Nijkerk: levensloop en populatiegerichte aanpak ter versterking van gezondheid, welbevinden en veerkracht*. Geraadpleegd op 12 december 2016, op <http://doc.utwente.nl/94799/1/Positieve-gezondheid-in-Nieuwegein-en-Nijkerk-definitief.pdf>
- Yeung, W. J., Linver, M. R., & Brooks-Gunn, J. (2002). How money matters for young children's development: Parental investment and family processes. *Child Development*, *73*(6), 1861-1879. doi: 10.1111/1467-8624.t01-1-00511
- Yoshikawa, H., Aber, J. L., & Beardslee, W. R. (2012). The effects of poverty on the mental, emotional, and behavioral health of children and youth: Implications for prevention. *American Psychologist*, *67*(4), 272-284. doi: 10.1037/a0028015

Appendix A

Tabel I.
Verhouding onderzoeksvariabelen en covariaten

		Geslacht ^{a1obj, a2subj}		Etniciteit ^{a3obj, a4subj}		Opleidingsniveau ^{a5obj, a6subj}		Leeftijd b ^{b1leeftijd, b2leeftijd}	
		Man	Vrouw	Niet-Westers	Westers	Vmbo	Havo/vwo	<i>M (SD)</i>	<i>n</i>
		<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>		
Objectieve armoede	Laag	124	127	101	149	205	46	14.34 (1.37)	251
	Midden	833	1001	394	1440	1177	657	14.34 (1.27)	1834
	Hoog	1816	1733	298	3249	1676	1873	14.29 (1.24)	3549
	χ^2	16.00***		320.74***		219.46***		$F = 2.78$	
Subjectieve armoede	Laag	228	341	108	461	354	215	14.46 (1.26)	569
	Midden	1432	1632	479	2583	1728	1336	14.31(1.27)	3064
	Hoog	942	760	171	1530	766	936	14.26 (1.22)	1702
	χ^2	51.77***		39.88***		77.01***		$F = 5.41**$	

		Geslacht ^{b3steun, b4welbevinden}		Etniciteit ^{b5steun, b6welbevinden}		Opleidingsniveau ^{b7steun, b8welbevinden}		Leeftijd ^{c1steun, c2welbevinden}	
		Man	Vrouw	Niet-Westers	Westers	Vmbo	Havo/vwo	<i>r</i>	
		<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>		
Ouderlijke steun		4.29 (0.58)	4.35 (0.62)	4.33 (0.65)	4.32 (0.59)	4.27 (0.64)	4.38 (0.55)	-.11**	
	F	14.58***		.27		47.34***			
Welbevinden		8.04 (1.37)	7.70 (1.49)	7.91 (1.69)	7.86 (1.40)	7.85 (1.58)	7.89 (1.26)	-.14**	
	F	77.57***		.89		1.39			

Noot: * $p < .05$, ** $p < .01$ en *** $p < .001$.

a = gemeten aan de hand van een Chi-square.

$$a1obj = X^2 (2) = 16.00,$$

$$a2subj = X^2 (2) = 51.77,$$

$$a3obj = X^2 (2) = 320.74,$$

$$a4subj = X^2 (2) = 39.88,$$

$$a5obj = X^2 (2) = 219.46,$$

$$a6subj = X^2 (2) = 77.01.$$

b = gemeten aan de hand van een ANOVA.

$$b1leeftijd = F(2,5631) = 2.78,$$

$$b2leeftijd = F(2,5332) = 5.41,$$

$$b3steun = F(1,5543) = 14.58,$$

$$b4welbevinden = F(1,5531) = 77.57,$$

$$b5steun = F(1,5540) = .27,$$

$$b6welbevinden = F(1,5528) = .89,$$

$$b7steun = F(1,5543) = 47.34,$$

$$b8welbevinden = F(1,5531) = 1.39.$$

c = gemeten aan de hand van een Pearson correlatie.